

DIŞ TİCARET POLİTİKASI

İÇİNDEKİLER

- Dış Ticaret Politikası Amaçları
- Dış Ticaret Politikası Araçları
- Dış Ticaret Politikası Aracı Olarak Gümrük Tarifeleri
- Tarife Dışı Diğer Araçlar

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıŐtıktan sonra;
- Ülkelerin Dış Ticaret Politikalarının Anlamını,
- Bu Politikaların Uygulanmasında GÜdülen Amaçları,
- Bu Politikaların Uygulanmasında Hangi Araçların Kullanıldığını,
- Bu Araçların Ekonomilerde Ne gibi Etkilere Yol Açtığını Kavrayabileceksiniz.

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

İKTİSADA GİRİŞ
Prof. Dr. Alaattin
KIZILTAN

ÜNİTE
13

Dış Ticaret Politikası Amaçları

- Döviz Açığının Giderilmesi
- Rekabet Baskısını Azaltmak
- İktisadi Kalkınma
- Ekonomik İstikrar
- Dünya Ekonomisi İle Bütünleşme
- Bütçe Dengesini Sağlamak
- Ekonomide Kendi Kendine Yeterliliği Sağlayabilmek
- Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi
- Diğer Nedenler

Dış Ticaret Politikası Araçları

- Gümrük Tarifeleri
- Tarife dışı diğer araçlar

GİRİŞ

Önceki bölümde ülkelerin otarşik bir ekonomik yapıdan serbest ticarete dayalı bir yapıya dönüşmesinin getireceği refah artışları ele alınmıştır. Bununla birlikte gerçek dünyada uluslararası ekonomiler arasındaki ticarete birçok engel ve dış ticaret politikası aracı olarak kullanılan önlemler uluslararası serbest dış ticareti sınırlamaktadır. Bu sınırlamaların bütün ülkelerin zararına olduğu bilise bile çeşitli gerekçelerle bu önlemlere başvurulmaktadır. Bu önlemlerin sektörlerin tamamı için zararlı olduğu da ifade edilemez. Diğer bir anlatımla uygulanacak dış ticaret politikalarından yarar sağlayan sektörlerde olabilir. Bu durumda ülkeler bir bütün olarak uğranılan kayıpların elde edilen kazançlardan daha düşük olup olmadığına bakarlar. Bunun yanında temel iktisat politikası amaçlarından bir kısmına ya da tamamına ulaşma konusunda bu önlemler katkı sağlayabilmektedir. Ülkelerin içinde buldukları ekonomik özellikler hangi önlemlerin hangi sektörlerde ve ne kadar süreyle uygulanacağı konusunda da bilgi verir. Nitekim bazı sektörlerde üreticinin bazı sektörlerde de tüketicinin korunması amacıyla kısıtlayıcı ya da teşvik edici önlemlere başvurulabilmektedir. Bazı durumlarda da ülkelerin ekonomik özellikleri devletin uluslar arası ticareti kısıtlamak yerine bu ticaretin önünü açmak ve serbest ticaretten daha fazla yarar sağlamak amacıyla çeşitli dış ticaret politikası önlemlerine başvurmalarını gerektirebilir.

Dış ticaret politikasında kullanılan en önemli araç kuşkusuz gümrük tarifeleridir. Uluslararası ticarete ülkelerin getireceği kısıtlamalar ve bu kısıtlamalarda kullandıkları araçlar ülkelerin ekonomik özelliklerine göre çok çeşitli nedenlerle uygulanmaktadır. Bu araçların kimileri doğrudan ithalatı kısarak yurt içi üretimini desteklemeyi, kimileri de döviz gelirlerini artırmaya dönük faaliyetleri geliştirmeyi sağlamaya çalışırlar. Aşağıda bu araçların kullanılış amaçları ve çeşitleri üzerinde durulacaktır.

DIŞ TİCARET POLİTİKASI AMAÇLARI

Devletlerin dış ticarete çeşitli sınırlama ve teşvik esasına dayalı uygulamalarının temel amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Döviz Açığının Giderilmesi

Kimi ülkeler çeşitli nedenlerle iç piyasada ihtiyaç duyulan muhtelif malları yeterince üretemezler ve bunun yerine bu malları ithalat yoluyla karşılamaya çalışırlar. Ancak bu durum, ülkelerin ellerindeki sınırlı dövizin dış ülkelere gitmesine yol açar. *En azından belirli ürünlerin üzerine getirilecek ithalat kısıtlayıcı önlemler döviz tasarrufu sağlayabilir.*

Ülkelerin döviz açığını gidermede daha çok döviz geliri getireceği işlemleri tercih etmeleri de mümkündür. Özellikle ihracata getirilen bazı kolaylıklar dış piyasalara açılımı sağlayarak ihtiyaç duyulan dövizin temin edilmesini kolaylaştırır.

İhracata getirilen bazı kolaylıklar dış piyasalara açılımı sağlayarak ihtiyaç duyulan dövizin temin edilmesini kolaylaştırır.

Rekabet Baskısını Azaltmak

Uluslararası rekabet baskısına karşı, uluslararası sistemin izin verdiği çerçevede seçici davranılmalı ve sürelere dikkat edilmelidir.

Ülkelerin özellikle küreselleşme sürecinde karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri benzeri mal ve hizmetleri üreten ülkeler arasında yaşanan yoğun rekabettir. Bu rekabetten galip çıkabilmek için uluslararası yükümlülüklerin izin verdiği ölçüde yerli endüstrileri dış rekabetten koruyacak çeşitli önlemlere başvururlar. Bir yandan fiyata dayalı rekabet kabiliyeti kazanmak, diğer yandan da uluslararası kalite standartlarında mal ve hizmet üretebilmek için yerli endüstrilerin muhtelif araçlarla korunmaları gerekir. Bu politikalarda korumacılığın karşılaştırmalı üstünlüklerin bulunduğu endüstrilere dönük olması ve belirli sürelerle sınırlandırılması büyük önem taşır. Aksi takdirde korumacılığın maliyetleri etkin kaynak dağılımını olumsuz etkiler. Diğer bir ifade ile uluslararası rekabet baskısına karşı, uluslararası sistemin izin verdiği çerçevede seçici davranılmalı ve sürelere dikkat edilmelidir.

İktisadi Kalkınma

Özellikle gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeler ile aralarındaki kalkınma açığını kapatmak için, kendilerinden daha önce sanayileşen ülkelerin teknoloji ve rekabetlerine karşı yerli endüstrilerini korumak isterler. Ayrıca, yurt içinde gerek rekabet koşullarının iyileştirilmesi ve gerekse üretimde çeşitliliği sağlayacak ve ekonomik istikrarı koruyacak şekilde ihracatın artırılması gerekir. İktisadi kalkınmanın temel gereklerinden biri, ekonominin bütün sektörlerinde belirli düzeylerde de olsa mal ve hizmet üretmek ve yurt içi endüstrilerin ihtiyaç duyduğu ham madde ve ara malları ile tüketicilerin ihtiyaç duyduğu nihai ürünleri üretebilmektir. Böylece her alanda yapılacak yatırımlarla bir bütün olarak sanayileşme düzeyi yükseltilmeye çalışılır.

İktisadi kalkınma süreçleri içerisinde kimi ülkeler yerli endüstriyel üretimi yabancı malların rekabetine karşı koruyarak ithal malları yerine, onların yerli ikamelerini üretmeyi amaçlayan ithal ikameci stratejiler uygularlar. Böylece döviz giderlerinde tasarruf yapılmaya çalışılır. Kimi ülkeler ise daha çok döviz gelirlerini artırmaya dönük ve dış piyasaları hedef alan ihracata dönük stratejiler uygularlar. Bunun dışında her ikisini birlikte uygulayan tamamlayıcı stratejilerden de bahsedilebilir.

Ekonomik İstikrar

Ekonomik istikrar kapsamında iktisadi büyüme, iç ve dış dengenin sağlanması ve adil bir gelir dağılımı gibi konular yer alır. Bu politikalar aynı zamanda ülkelerin temel iktisat politikalarıdır ve her bir istikrar politikasının diğerlerinden bağımsız düşünmek doğru değildir. Dış ticareti ilgilendiren en önemli ekonomik istikrar amacı dış dengenin sağlanması gibi gözüke de bu politika amaçları arasındaki karşılıklı ilişkiler, kullanılacak araçları da birlikte ele almayı gerektirir. Dolayısıyla yukarıda belirtilen iktisadi kalkınma amacına aynı zamanda iç ve dış dengenin birlikte sağlanması suretiyle ulaşılmalıdır. Aynı şekilde döviz açığının giderilmesi ve rekabet baskısına karşı koruma amaçlarına dönük önlemler ekonomik istikrara da katkı sağlamalıdır.

Ekonomik istikrar kapsamında iktisadi büyüme, iç ve dış dengenin sağlanması ve adil bir gelir dağılımı gibi konular yer alır.

Dünya Ekonomisi İle Bütünleşme

Özellikle belirli bir gelişme aşamasına ulaşmış ülkeler, *büyüyen dünya piyasalarında daha fazla pay elde etmek için ekonomilerini dünya ekonomileriyle bütünleştirecek çeşitli politika araçlarına başvururlar*. Bu bağlamda uluslararası ve bölgesel kuruluşların bağlayıcı koşullarının sağlanmasına dönük önlemler de alınmak zorundadır. Ülkeler arasında mal ve hizmet akışının önündeki engellerin kaldırılması artık bir gerçektir. Bu gerçek doğrultusunda gerek kurumsal anlamda gerekse küreselleşme sürecinin getirdiği koşullar gereği dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi sağlamak, rekabet koşulları açısından muhtelif önlemlerin alınmasını gerektirir.

Bütçe Dengesini Sağlamak

Cari işlemleri açık veren ülkelerin aynı zamanda bütçelerinin de açık vermesi söz konusudur. Bu açıdan yukarıda sıralanan amaçlara ulaşmak ekonomik istikrarın önemli bir boyutunu oluşturan bütçe dengesinin sağlanmasını gerektirir. Ülkelerin sahip olduğu ekonomik özellikler, kamu gelirlerinin kamu giderlerini karşılamasına olanak tanımayabilir. Bunun yol açacağı ekonomik sorunları gidermek ve kamu gelirlerini artırmak için uygun dış ticaret politikaları takip edilmelidir. Örneğin gümrük vergisi oranlarının artırılması, talep esnekliklerinin durumuna göre bir yandan kamu gelirlerini artırırken diğer yandan da ithalatın azalmasına yol açarak dış dengenin sağlanmasını beraberinde getirebilir. Diğer yandan uygulanacak korumacı önlemlerin (özellikle sübvansiyon uygulamalarında) kamu giderlerini artırması suretiyle bütçe dengesini bozması söz konusu olabilir. Bu bakımdan uygulanacak dış ticaret politikası araçları bir yandan kamu giderlerini azaltırken diğer yandan da kamu gelirlerini artırıcı bir karakter taşımalıdır.

Dış ticaret politikası araçları bir yandan kamu giderlerini azaltırken diğer yandan da kamu gelirlerini artırıcı bir karakter taşımalıdır.

Ekonomide Kendi Kendine Yeterliliği Sağlayabilmek

Ülkeler serbest dış ticaret yoluyla refah seviyelerini artırmaya çalışsalar da dış piyasalarda ortaya çıkacak istikrarsızlık ve yabancılara bağlı olmanın getireceği çeşitli ekonomik ve siyasi riskleri gidermek için ekonomilerini kendi kendine yeterli hâle getirmeye çalışırlar. Bu çerçevede uzun vadede karşılaştırmalı üstünlük sağlanabilecek çeşitli sektörlerde üretimi teşvik edecek ve bu sektörlerin yabancıların rekabetinden koruyacak çeşitli önlemler alırlar. Özellikle belirli ürünlerin yabancıların tekelinde olduğu durumlarda mal temini ve fiyatlandırma konusunda yaşanan sıkıntılar ülkeleri bu ürünlerin yurt içinde üretilmesini desteklemelerine yol açar. Böylece ithal edilecek ürünlerde daha rekabetçi davranılması mümkün olur.

Diğer yandan tarımsal ürünlerin taşıdığı stratejik özellik, en liberal politikalar takip eden ülke ve blokların bile bu sektörün üretim ve ihracatını artırıcı dış ticaret politikası uygulamalarına yol açmaktadır. ABD ile Avrupa Birliği arasında sık sık yaşanan “tarım savaşları” buna örnektir.

Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi

Uluslararası serbest dış ticaret ülkelerin refahını artırsa bile, bu refahın ülkelere paylaşımı uluslararası fiyatlara bağlı olmaktadır. Küçük ülkeler uluslararası fiyatları etkileyemezler. Ancak kimi ülkeler uluslararası piyasada fiyatları belirleyebilecek kadar büyük bir üretim ve ihracat potansiyeline sahip olabilirler. Kimi durumlarda da ülkeler alıcı olarak monopson gücüne sahip olabilirler. Bu durumda uygulanacak çeşitli dış ticaret politikaları ihracat mallarının fiyatlarını yükseltirken, ithal mallarının fiyatlarını düşürebilir. *Dış ticaret haddi bir ülkenin ihracat malları fiyatlarının ithal malları fiyatlarına oranı ile bulunduğundan ihracat mallarının fiyatlarını artıran ya da ithal mallarının fiyatlarını düşüren ticaret politikaları dış ticaret hadlerini iyileştirecektir.*

Ülkenin ihracat malları fiyatlarının artması aynı miktar malın daha pahalıya satılması anlamına geldiği için bu durum ülkenin dış ticarettten elde edeceği geliri artıracaktır. Ancak bunun gerçekleşebilmesi ihracat mallarının yurt dışı talep esnekliklerinin düşük olmasına bağlıdır. Böylece ihracat malının fiyatı artsa bile yurt dışı alıcılar bu malı ithal etmekten vazgeçmeyeceklerdir.

Diğer yandan ithal mallarının yurt dışı talep esnekliklerinin yüksek olması ise bu malların fiyatlarının uygulanacak dış ticaret politikalarıyla artırılması durumunda bu malların satın alımlarını azaltabilir. Yabancı üretici ve satıcılar pazar paylarını koruyabilmek için fiyatları aşağı çekmek durumunda kalırlar. Böylece alıcı ülkeler aynı miktar mallara daha az döviz ödeme fırsatı elde ederler. İthalat ve ihracattaki bu her iki durum ülke refahının artmasına yol açar.

Diğer Nedenler

Bu nedenler arasından *güvenlik, sağlık, çevre, sosyo-kültürel nedenler ile politik ve askeri nedenler* sayılabilir. Çevreye ve sağlığa zararlı maddelerin ithalinin yasaklanması, siyasi açıdan dost kabul edilen kimi ülkelere ticari kolaylıklar getirilmesi gibi politikalar bunlar arasındadır. Ayrıca ülke açısından tarihi önemi olan eserlerin, ülkeye has bitkisel çeşitliliğin tarımsal ürün ihracatıyla yabancılara satılması, rezervleri sınırlı ve stratejik önemi olan madenlerin ihracatının yasaklanması diğer nedenler arasında sayılabilir.

DIŞ TİCARET POLİTİKASI ARAÇLARI

Bu araçlar ithalat ve ihracatı ilgilendiren araçlardır. İhracatı ilgilendiren araçların çoğu ülkenin ihracatını ve böylece döviz gelirlerinin artırmayı amaçlarsa da, diğer muhtelif amaçlara doğrultusunda ihracata yasaklama ve vergileme getiren uygulamalara da rastlanır.

Diğer yandan ithalata dönük araçlar ise temelde ülkenin döviz giderlerinden tasarruf etmeyi amaçlarsa da bir önceki konuda sıralanan muhtelif amaçlara ulaşmayı esas alan farklı araçların kullanılması mümkündür. İhracatı ilgilendiren araçlara arasında, ihracatı teşvik eden sübvansiyon, vergi indirilmeli, prim sistemleri, ham madde ve aramalı temininde kolaylıklar, dahilde işleme rejimleri, ihracat kredileri ve devlet yardımları adı altında çok çeşitli kolaylıklar

sayılabilir. Ayrıca nadir de olsa ihracatı yasaklayan kota ve vergileme gibi uygulamalara rastlanabilir. Ancak dış ticaret politikası araçlarının esas amacının üreticiyi ve tüketiciyi korumak olduğu dikkate alınırsa temel araçların ithalatı ilgilendirdiğini ifade edebiliriz. Aşağıda bu araçların sadece en önemlileri üzerinde durulacaktır.

Dış Ticaret Politikası Aracı Olarak Gümrük Tarifeleri

Tarifelerin Nedenleri

Yurt dışında ithal edilen bir mal üzerinden alınan vergilere gümrük tarifesi veya kısaca tarife adı verilmektedir. Buna göre gümrük tarifeleri çeşitli malların yurt içinde satılan fiyatını artırmak suretiyle, aynı malların benzerlerini üreten endüstrileri fiyat açısından avantajlı duruma getirir. Bunun yanında tarifeler ülke için önemli bir vergi geliri kalemi oluşturur. Bu yönüyle gümrük tarifeleri dolaylı bir vergidir.

Gümrük tarifeleri ya da gümrük vergilerinin bir dış ticaret politikası aracı olarak kullanılması fikri merkantilist düşünceye kadar uzanır. Bilindiği üzere merkantilist düşünce ham madde ve aramaları hariç ithalatı yasaklayıcı ya da kısıtlayıcı gümrük tarifelerinin uygulanmasından yanadır. Ayrıca ihracatın artırılmasına çalışır. Böylece ülkenin sanayileşme düzeyinin yükseltilmesi ve dış ticarete fazla verilmesi amaçlanır. Gümrük tarifelerinin aşağıdaki gibi sınıflandırılması mümkündür:

- *Bir finansman aracı olarak tarifeler*

Bu yönüyle tarifeler devlete gelir getiren bir kalemdir. Özellikle vergi sisteminin yeterince gelişmediği geri kalmış ülkeler için en önemli gelir kalemlerinden birisidir. Bir dolaylı vergi olarak gümrük vergileri, üzerine kondukları malların nitelik ve talep esnekliklerine göre yansıtılması ve uygulaması kolay olması açısından birçok gelişmekte olan ülke için tercih edilen bir vergi türüdür.

- *Bir Koruma Aracı Olarak Tarifeler*

Özellikle emek faktörünün ucuz olduğu ülkelerin mallarına karşı uygulanacak tarifeler yurt içi istihdamın artırılmasında kullanılır. Ayrıca sermaye ve teknoloji açısından rekabet edemeyecek durumdaki endüstrilerin üretimlerini teşvik etmek amacıyla uygulanan tarifeler, bu endüstrilerin yurt içi piyasadan daha fazla pay almasına yol açar, endüstriler arası bağınlaşmanın yükseltilmesiyle beraber ortaya çıkan doğrudan ve dolaylı üretim etkileri istihdam düzeyini yükseltir.

- *İstikrar Sağlama Aracı Olarak Tarifeler*

Bu tür vergilemede ekonomik açıdan çok yönlü amaçlar edinilebilir. Kimi ülkeler tarifeleri bölgesel entegrasyonlar için kullanırken; kimileri de ekonomik çeşitlilik, ithal enflasyon sorunu, yerli girdilere pazar oluşturma, döviz kurlarında istikrar sağlama, iç piyasada rekabet koşullarını iyileştirme gibi nedenlerle

tarifelerden yararlanırlar. Kimi ülkeler ise konuya stratejik boyutta yaklaşır. Dünya firmalarıyla rekabet edemeyecek durumda olan endüstrilerin dünya piyasalarında diğer ülkeler tarafından korunması söz konusu ise, tarifeler bu endüstrilerin de aynı şekilde korunmasına yarar. Örneğin tarım sektörü dünya ülkelerinin en çok koruduğu sektörlerden biridir.

Diğer yandan kimi endüstriler kuruluş ve başlangıç aşamalarında dünya ekonomisi ile rekabet edebilir durumda olmayabilir. Buna en tipik örnek “bebek endüstri” olarak ifade edilen yeni kurulan çeşitli sanayi dallarıdır. Bu durumdaki endüstriler belli bir üretim düzeyine ulaşıncaya kadar ortalama maliyetlerini dünya ortalamalarına düşürebilmek için korunmaya ihtiyaç duyarlar. Bu endüstrilerin, ucuz ithal ürünler karşısında tutunabilmeleri için tarifelerle korunmaları gerekir.

Tarifeler belli bir ürün birimi başına uygulanabilir. Buna spesifik vergileme denir. Belli birim yerine vergilemede malın değeri de esas alınabilir. Bu uygulamada ithal malının değerinin belli bir yüzdesi oranında tarife uygulanır. Bu uygulamaya da advalorem vergileme adı verilir.

Tarifeler bazen çeşitli malların dünya fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalarına ya da yurt içi piyasada üretim ve fiyat koşulları ile ilgili değişikliklerin yaşanması hâlinde bu dalgalanma ve değişikliklere paralel olarak artırılıp azaltılabilir. Tarifelerde meydana gelecek değişikliklerin ülkelerin ilgili yasal prosedürlerine uygun olarak gerçekleştirilmesi gerekir. Diğer bir ifade ile bu değişiklikler yürütme organlarının gününbirlik alacağı kararlarla olmaz.

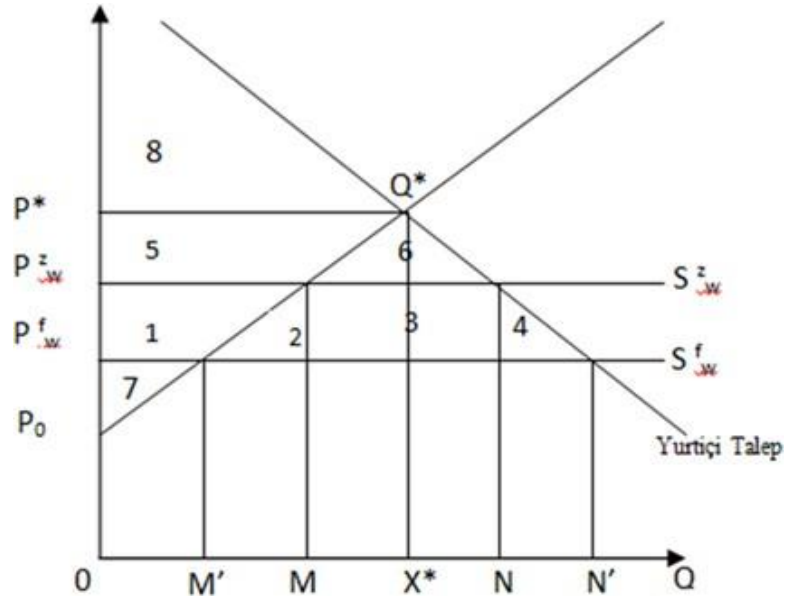
Tarifelerin Küçük Bir Ülkeye Etkileri

Tarifelerin etkileri kısmi ve genel denge analizleri yardımıyla incelenebilmektedir. Kısmi denge analizinden tarifelerin etkileri ülkeler arasındaki karşılıklı etkileşimler dikkate alınmadan ele alınır. Bu analizlerde diğer şartların sabit kaldığı varsayılır. Genel denge analizlerinde ise ithalat üzerine ülkelerden birinin uygulayacağı gümrük tarifelerinin iki ülkeli ve iki mallı bir modelde, her iki ülkenin piyasaları üzerindeki etkileri birlikte dikkate alınmaktadır. Biz analizimizde konuyu basitleştirme açısından kısmi denge analizi yaklaşımı yardımıyla tarifelerin etkilerini inceleyeceğiz.

Diğer yandan bu analizlerden ülkeler arasında büyük ve küçük ülke ayrımı yapılmaktadır. Küçük ülke dünya piyasalarını ve fiyatlarını etkileyemeyecek kadar bir dış ticaret ve üretim hacmine sahip ülkedir. Dolayısıyla bir ülkenin ithal malları üzerine uygulayacağı tarife, ilgili malın dünya fiyatlarında bir değişikliğe yol açmaz. Büyük ülke ise üretim ve dış ticaret hacminin fazlalığıyla dünya fiyatlarını etkileyebilen ülkedir.

Aşağıda kısmi denge analizi yardımıyla ve küçük ülke varsayımı altında bir tarifenin ilgili ülke üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Burada ayrıca piyasalarda tam rekabet koşullarının geçerli olduğu kabul edilecektir. Bunun yanında küçük ülkenin dünya piyasaları ile rekabet edemeyen yerli endüstrilerin ürettiği malların benzeri olan ithal ürünler üzerine tarife uyguladığı varsayılmaktadır. Dolayısıyla böyle bir

uygulamada ilgili tarifeler ne yurt içi diğer endüstrilerin ürettiği malların fiyatlarını ne de dünya fiyatlarını etkilemektedir.

Şekil 13.1. Bir Tarifenin Ülke Üzerindeki Etkileri

Öncelikle küçük ülkeyi dışa kapalı bir ekonomi olarak ele alıyoruz. Böyle bir durumda serbest piyasa mekanizması gereği X malının yurt içi fiyatı P^* olacaktır. Üretilen mal miktarı ise X^* kadardır. Bu fiyat düzeyinde üretici rantı 1+5+7 numaralı bölgelerin toplamı kadardır. Üretici rantı fiyat doğrusu ile arz doğrusu arasındaki alanı göstermektedir. Tam rekabet koşullarında fiyatı teşekkül eden bir mal, bu denge fiyatının altında da satılabilir. Dolayısıyla üreticiler açısından bir malın satılabilecek en düşük fiyatı ile en yüksek piyasa fiyatı arasındaki fark üretici rantını vermektedir. Geriye kalan $OPOQ^*X^*$ alanı ise üreticinin maliyetini verir. 8 numaralı alan başlangıçtaki tüketici rantını verir. Tüketici rantı fiyat doğrusu ile talep doğrusu arasında kalan alandır. Aynı şekilde piyasada fiyatı oluşmuş bir malı tüketiciler bu fiyatın üstünde veya altında almaya razı olabilirler. Burada tüketiciler P^* olarak belirlenmiş bir mala P^* 'dan daha yüksek fiyat verirlerse rantları azalacak, bu fiyattan daha düşük bir fiyat vermeleri durumunda ise rantları artacaktır.

Bu koşullarda ülkenin otarşik bir yaklaşımda serbest ticaret koşullarına göre bir dış ticaret politikası uygulamasına geçtiğini kabul edersek yukarıda işaret edilen alanlar değişecektir. Öncelikle ilgili endüstri fiyat avantajı olan dünya ile rekabet etmek zorunda kalacaktır. Yurt içinde yabancı mallar (ithal malları) P^f_w dünya fiyatında satılmaya başlanacaktır. Bu fiyatın P^* yurt içi fiyatından daha düşük olduğuna dikkat edelim.

Şekil 13.1'deki grafiğe göre yabancı mal arzı yatay eksene paralel bir seyir izleyen S^f_w doğrusudur. Bunun anlamı dünya arzının tam elastik kabul edilmesidir. Böyle bir dünya, P^f_w fiyatlarından istenildiği kadar malı temin edebilmektedir. X malının dünya fiyatı yurt içi fiyatlarından daha düşük olduğu için kapalı ekonomiden açık ekonomiye geçiş ile bu malın ithalatı mümkün olabilmektedir. Talebi belirleyen temel değişkenin fiyat olduğu dikkate alınırca varsayım gereği yerli ve ithal malın tam olarak ikamesi mümkün olmaktadır. Otarşik yapıdan

serbest ticarete geçiş fiyat ve miktar ile refah seviyesi üzerinde aşağıdaki etkilere yol açacaktır:

- Denge fiyatı P^* dan P_{fw} ye düşecektir.
- Tüketim miktarı X^* dan N' seviyesine yükselecektir.
- İlgili malın yurt içi arzı (üretimi) OX^{**} dan OM' seviyesine düşecektir. Zira X malı dünya fiyatlarından üretilmemekte ve satılamamaktadır.
- Tüketici rantı 1+2+3+4+5+6 alanı kadar artmaktadır.
- Üretici rantı 1+5 alanı kadar artar.

Otarşik durumdan serbest ticaret durumuna geçişin ulusal ekonomi üzerinde iki temel refah etkisi vardır:

- 1 ve 5 nolu alanların toplamı kadar üreticilerden tüketicilere giden bir *gelir dağılımı etkisi*
- 2+3+4+6 nolu alanların toplamı kadar *net refahta bir artış etkisi*

Otarşik durum ile serbest ticaret durumu yanında ülkeler çeşitli nedenlerle belirli endüstrileri korumak amacıyla ithal mal üzerine gümrük tarifesi uygulurlar. Böyle bir uygulamada da aynı şekilde *yukarıda* gösterilen alanların büyüklüğü değişmektedir. Örneğin ilgili ülkenin serbest dünya fiyatları üzerine yurt içi fiyatları P_{zw} düzeyine çekecek kadar bir gümrük tarifesi uyguladığını varsayalım. Böyle bir fiyat ilgili malın fiyatını otarşik bir yapı ile serbest ticaret arasında bir yerde belirlemeye yol açar.

Bu durumda ortaya çıkan etkileri ise aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Dünya fiyatları küçük ülkede P_{fw} 'den P_{zw} 'ye yükselir.
- Yurt içi talep ON' seviyesinden ON seviyesine düşer.
- Tarifelerin koruma etkisi yerli üretimin OM' seviyesinden OM seviyesine çıkarmaktadır. Tarifeleri artırmanın dış ticaret etkisi; serbest ticaret durumunda ithalat $M'N'$ kadar iken, tarifelerin uygulanmasıyla MN kadar olacak ve $M'M+NN'$ kadar dağılacaktır. Böylece 2+4 alanı kadar dış ticaret bilançosunda da bir iyileşme olmaktadır.
- Hazineye gelir etkisi (fiskal etki) olarak gümrük tarifesi 3 nolu alana eşit bir gelir kazandırmaktadır.
- Üretici rantı 1 nolu alan kadar artmaktadır.
- Tüketici rantı 1+2+3+4 nolu alanların toplamı kadar azalmaktadır.

Buna göre tüketici rantındaki azalmanın bir kısmı üreticiye (1 nolu alan) ve bir kısmı da devlete (3 nolu alan) gitmektedir. Buna "tarifelerin yeniden dağılım etkisi" denmektedir. Devlete giden kısmı, toplumun refahını artıran mal ve hizmetlerin üretimine harcanacağı varsayılırsa, tarife sonrası toplumsal refah 2+4 nolu alanların toplamı kadar azalmaktadır. Bunlardan 2 nolu alan, tarifelerin etkisi ile yerli üreticilerin aslında daha etkin olan dünyanın yerine daha pahalıya mal

üretmelerinden kaynaklanan ve refah kaybına yol açan alandır. Bu alana “kısaca üretim sapma maliyeti” ya da “toplumsal üretim kaybı” adı verilir.

Diğer yandan 4 nolu alan tarifelerin tüketicinin daha yüksek bir fiyattan daha az X mal satın almalarından kaynaklanan refah kaybını gösterir. Bu alana ise kısaca “tüketim sapma maliyeti” veya “toplumsal tüketim kaybı” adı verilmektedir.

Sonuç itibarıyla *küçük ülke varsayımı altında tüketiciler devletin serbest ticaret politikasından korumacı bir dış ticaret politikasına geçmesiyle gelir kaybına uğramakta, devlet ve üreticiler ise gelir artışı elde etmektedirler*. Böyle bir durumda ulusal ekonomilerde net olarak bir refah kaybı yaşanmaktadır. Zira tüketicilerin uğradıkları refah kaybı üretici ve devletin elde edeceği refah kazancından net olarak daha fazla olmaktadır.

Bu refah kayıp ve kazançlarının X malının arz ve talep eğrilerinin eğimi ile dünya arz eğrisinin eğiminin değişmesi durumunda daha farklı sonuçlara yol açacağını da belirtmek gerekir.

Diğer yandan burada hiçbir dış ticaret haddi etkisi ortaya çıkmamakta olup yabancılar tarifelere karşı hiçbir karşı önlem almamakta ve fiyat ile miktar etkileri piyasanın genelinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ortaya çıkacak etkilerin, ülkenin uygulayacağı gümrük tarifelerinin “yasaklayıcı” bir tarife olmaması hâlinde gerçekleşeceğini ifade etmek gerekir. Yasaklayıcı tarife X malının yurt içi fiyatını dünya fiyatlarına eşit olmasına yol açacak; bu durumda, sadece üretici ve tüketici rantı arasında bir değişim olacaktır. Tüketici rantı azalırken üretici rantı daha da artacak, ithalat tamamen duracağı için hazineye gelir etkisi ortaya çıkmayacaktır. Bu durumda da net olarak toplumsal refah kaybı yaşanacaktır. Zira tüketici rantındaki azalma (1+2+3+4+5+6) üretici rantındaki artıştan (1+5) çok daha fazla olacaktır.

Tarifelerin Büyük Bir Ülkeye Etkileri

Yukarıdaki kısmi denge analizinde tarifelerin küçük bir ülkenin toplumsal refahını net olarak azaltacağını gördük. Bu varsayımı değiştirip küçük ülke yerine büyük bir ülkeyi ele alırsak, refah etkileri biraz daha farklılaşmaktadır. Büyük ülke ilgili malın dünya fiyatlarını etkileme gücüne sahiptir. Bu durum ilgili ülkenin dünya üretiminin ya da dünya ithalatının büyük bir kısmını karşılamasından kaynaklanabilir. Dolayısıyla büyük bir ülkede gümrük tarifeleri üretim ve tüketim sapma maliyetlerine yol açsa bile, ticaret hadlerinde sağlanacak iyileşmeler, toplumsal refah kaybını telafi edebilir veya edemeyebilir. Bu durumda önceden kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. *Ortaya çıkacak etkiler tarifelerin büyüklüğüne, yurt içi arz ve talep eğrileriyle dünya arz eğrisinin eğimine bağlı olacaktır*. Örneğin küçük ülkenin büyük bir ülkeye yasaklayıcı bir tarife uyguladığı varsayılırsa, bu durumda, ticaretin durmaması için büyük ülke fiyatlarını aşağıya çekebilir. Büyük ülke açısından ticaret hadleri kötüleşse bile artan ticaret hacmi refah artışına yol açar. Diğer şartlar sabitken net sonuç ticaret hadlerindeki kötüleşme ile ticaret hacmindeki iyileşmenin farkı kadar olacaktır.

Büyük ülke ilgili malın dünya fiyatlarını etkileme gücüne sahiptir.

Tarifelerin Diğer Makroekonomik Etkileri

Bu etkiler gümrük tarifelerinin dolaysız etkileriyle birlikte görülen etkilerin toplamından oluşur. Ekonominin serbest piyasa mekanizması içerisinde birçok alanda kendisini gösterir ve makroekonomik etkiler olarak adlandırılır. Bu etkileri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- *Dış Ödemeler Bilançosuna Etkisi*

İthalat üzerine uygulanan tarifeler, dış ticaret açıklarının giderilmesi suretiyle dış ödemeler bilançosunu etkilerler. Ayrıca bu yetkilerin ortaya çıkması ithal malların yurt içi talep esnekliklerinin çok olmasına bağlıdır. Esneklikler birden büyük ise, ithal mallarının gümrük tarifeleri yoluyla fiyatlarının artması, bu malların ithal edilen miktarlarını azaltacağı için dış ödemeler bilançosunun iyileşmesine yol açabilir. Ancak eğer ülkede özellikle ihracatçı sektörler yoğun bir ithal ham madde ve ara girdi kullanıyor iseler, bu ürünler üzerine uygulanacak tarifeler ihracat ürünlerinin de fiyatlarını artıracığı için dış ödemeler bilançosu açıkları yeterince giderilemez. Diğer bir ifade ile ekonomide ithalata bağımlılık bütün sektörlerde yapısal bir sorun olarak devam ettiği sürece gümrük tarifeleri dış ödemeler bilançosu açıklarını kapatmaya yetmez.

- *Yetersiz Döviz Kaynaklarının Optimal Kullanımı*

Özellikle gelişmekte olan ülkeler yeterli dövizde sahip olmadıkları için kıt olan döviz kaynaklarını ekonomik gelişme için hayati öneme sahip ithalat kalemlerine ayırmak durumundadırlar. Bunun için ham madde ve ara malı ile teknoloji ürünleri ithalatı dışındaki ürünler üzerine uygulanacak yüksek gümrük tarifeleri bu ürünlere harcanan dövizden tasarruf edilmesini sağlayabilir. Bu durum aynı zamanda dış ödemeler bilançosu açıklarının kısmen de olsa giderilmesine yarar. Burada da ithal mallarının yurt içi gelir esnekliği ile marjinal ithalat eğiliminin büyüklüğü de önemlidir. Gelir esnekliğinin düşük ve marjinal ithalat eğiliminin yüksek olması durumunda tarifeler döviz giderlerini azaltmayı sağlamayabilir. Özellikle gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelerde yüksek gelir grupları ithal malları içerisinde lüks tüketim mallarına ciddi miktarda döviz harcarlar. Bu durum iktisadi kalkınma ve üretimin sürdürülebilmesi açısından önemli olan yatırım malları ithalatı için gerekli dövizin bulunamamasına yol açabilir.

- *Yerli Üretimin Korunması*

Uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü olmayan endüstriler, bu endüstrilerin benzerlerini üreten yabancı ithal ürünlere karşı fiyat açısından avantajlı duruma getirilmeye çalışılır. Bunun için gümrük tarifelerinden yararlanılabilir. Özellikle potansiyel açıdan karşılaştırmalı üstünlüğü bulunan sektörlerin bu şekilde korunması, zaman içerisinde ilgili sektörün bir bütün olarak gelişmesi suretiyle, dünya piyasalarıyla rekabetçi bir yapıya kavuşmasını sağlayabilir. Hatta bu durumdaki endüstriler iç piyasada elde edecekleri rekabetçi yapılarını ihracata yönlendirebilirlerse, yukarıdaki ilk iki etkiyi destekleyici sonuçlara da ulaşılabilir. Ancak belirtmek gerekir ki bu etkilerin zamanla

İthalat Üzerine Uygulanan tarifeler, dış ticaret açıklarının giderilmesi suretiyle dış ödemeler bilançosunu etkilerler.

oluşabilmesi, korunması istenen sektörlerin çok iyi seçilmesi ve korumacılığın mutlaka geçici olmasına bağlıdır. Aksi takdirde koruma korumayı getirecek ve uzun vadede ekonomide kaynak etkinsizliği sorunu yaşanacaktır.

• *İstihdam Artışı*

Tarife uygulaması ile yurt içinde korunan sektörlerin üretim artışı yaşamaları, ilave faktör talebine bağlı olacaktır. Bu durumda *teknolojinin sabitliği varsayımı altında emek yoğun teknoloji ile üretim gerçekleştiren sektörler başta olmak üzere artan emek talebi ulusal istihdam düzeyinin yükselmesine yol açabilir.* Bu durum ise işsizlik sorununun hafiflemesini sağlayabilir.

Diğer yandan istihdam artışının sağlanabilmesi için üretimde gerekli olan nitelikli emek arzını artıracak önlemlerin önceden alınmış olması gerekir. Bunun için beşeri sermayenin oluşmasını sağlayacak şekilde gerekli altyapıya sahip olmak önemlidir. Aksi takdirde dünya koşullarıyla rekabet edebilmek için firmaların ihtiyacı olan nitelikli eleman temininde zorluklar yaşanabilir. Zira çağımızda niteliksiz emek talepleri sınırlı kalırken nitelikli emek ihtiyacı gün geçtikçe artmaktadır.

Tarifelerin yurt içi üretimi artırmak suretiyle istihdam artışına yol açması ve bunun da işsizlik sorununun hafiflemesini sağlaması iş gücü faktörünün ülkeler arası hareketliliğin sınırlı olmasına da bağlıdır.

• *Millî Gelir Artışı*

Tarifelerin toplam yurt içi talebi yabancı mallardan yerli mallara kaydırması bu malların üretiminin, yani toplam arzının da artmasına yol açabilir. Böylece yukarıda belirtilen istihdam artışı yanında doğrudan ve dolaylı etkilerle millî gelir artabilir; ancak, bu yolla sağlanacak bir gelir artışı ülkenin dünya ekonomisinde küçük bir ülke olmasına bağlıdır. Aksi takdirde, karşı ülkelerin misilleme yapmaları söz konusu olabilir.

Diğer yandan korumacılık yoluyla toplam millî gelir de artış yaşansa bile, korumacılığın olmadığı ekonomideki diğer sektörlerin yaşayacakları üretim düşüşleri millî geliri azaltıcı etki yapabilir. Bu açıdan tarifeler yoluyla sağlanacak gelir artışlarının net etkisi önemlidir. Ayrıca kısa dönemde firmaların düşük kapasitede çalışması hâlinde tarifeler üretimin artmasını sağlayabilir. Uzun dönemde ise faktör arzlarını artırmak, diğer bir ifadeyle firmaların ölçeği büyütmeleri gerekmektedir.

• *Dış Ticaret Hadlerinin İyileşmesi*

Dünya ölçeğinde ülke büyük bir ülke niteliğine sahip ise tarifelerin karşı ülkelerin mallarının fiyatlarını pahalı hâle getirmeleri, bu ülkelerin ihracatlarını azaltır. Bu azalmanın önüne geçmek için ilgili büyük ülkeler kendi ürünlerinin fiyatlarında indirimine giderler. Böylece nispi olarak ithal mallarının birim fiyatları ucuzlarken, ihraç mallarının birim fiyatları pahalı hâle gelebilir. Sonuçta daha az mal satılarak daha çok ithal malı alma olanağı doğar. Bu durumda dış ticaretten

elde edilen kazançlar artabilir. Diğer bir ifadeyle ihracatçı ülke küçük ülke olmanın avantajını kullanır. Büyük ülkeler arasında ise tarife uygulamaları, karşılıklı misillemeleri beraberinde getireceği için, dış ticaret hadlerinde bir değişme sağlanamaz. Tarifeler sadece ticaret hacminin daralmasına yol açar. Bu durum ise dış ticaret yoluyla elde edilecek refahın gerilemesine sebep olur.

• *Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi*

Normal koşullarda serbest dış ticaret politikası uygulayan ülkelerde, dış ticarete konu olan ürünleri üreten faktör sahiplerinin geliri artmaktadır. Ancak ekonomide önemli ağırlığa sahip olmakla birlikte, dış ticarete konu olmaya ürünleri üreten sektörlerde gelir düzeyi düşük kalmaktadır. Diğer yandan kimi ithalatçı sektörler lüks mallar için döviz harcarlar. Bu da ekonomide gelir dağılımını bozabilir. Özellikle 1950'lerden sonra artan sosyal devlet anlayışı gereği, ülkeler gelir dağılımını daha adil bir yapıya kavuşturmak için gümrük tarifelerinden yararlanmaktadırlar. Bunun için dünya piyasalarıyla rekabet edemeyen sektörleri aynı zamanda koruyan bir tarife uygulamasına gidilir. Böylece hem bu sektörlerdeki artan faktör talebi bu sektörlerin gelir düzeyini yükseltir, hem de elde edilen vergi gelirleri sosyal harcamalara ayrılırsa gelir dağılımı daha adil hâle gelebilir.

Diğer yandan tarifelerin, serbest ticaret koşullarına göre daha çok ülkenin kıt olarak sahip olduğu faktörlerin üretildiği endüstrilerdeki üretim faktörlerinin gelirlerini artıracığını da unutmamak gerekir. *Gümrük tarifeleri sayesinde korunan endüstrilerin üretimi, emek yoğun bir karakter taşıyorsa, emeğin millî gelir içerisindeki payını artıracaktır. Ters durumda ise sermayenin millî gelir içerisindeki payı artar.*

• *Bütçe Dengesine Etkileri*

Gümrük tarifeleri devletin kamu maliyesi içerisinde yer alan dolaylı nitelikteki bir vergi geliri kalemidir. *İthal malların fiyat esnekliğinin düşük olması durumunda, bu mallar üzerine uygulanacak yüksek tarifeler ithalatı azaltmamakla birlikte, devletin vergi gelirlerinin artmasına yol açabilir.* Bu da kısmen bütçe açığının kapanmasına yarar. Ancak belirtmek gerekir ki bütçe açığını gidermek amacıyla gümrük tarifelerini artırmak, birçok ülke için birincil bir politika değildir. Zira dışa açıklık seviyesi düşük olan ve ham madde, ara malı ve yatırım malı açısından dışa bağımlı ülkelerde, böyle bir politika uzun dönemde ortaya çıkacak olan doğrudan ve dolaylı etkilerle, bütçe açıklarının daha da artmasına yol açabilir. Zira bu şekilde ithalat giderlerinin artması, dış ödemeler bilançosu açığının büyümesine yol açmakta; bu ise " ikiz açık teorisi " yaklaşımı gereğince bütçe açıklarına yol açmaktadır.

İkiz Açık Teorisi: Ekonomide tasarruf ve yatırımların birbirine eşit olması varsayımı altında bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında paralel bir ilişkinin olması şeklinde özetlenmektedir. Kimi çalışmalar bu ilişkinin bütçe açığından cari işlemler açığına doğru olduğunu gösterirken, kimi çalışmalar da aynı ilişkiyi cari işlemler açığından bütçe açığına doğru olan bir ilişki şeklinde düşünmektedir.

İthalat kotası devlet tarafından belirlenmiş bazı ithal mallarının sınırlandırılmasını ön gören bir uygulamadır.

TARİFE DIŞI DİĞER ARAÇLAR

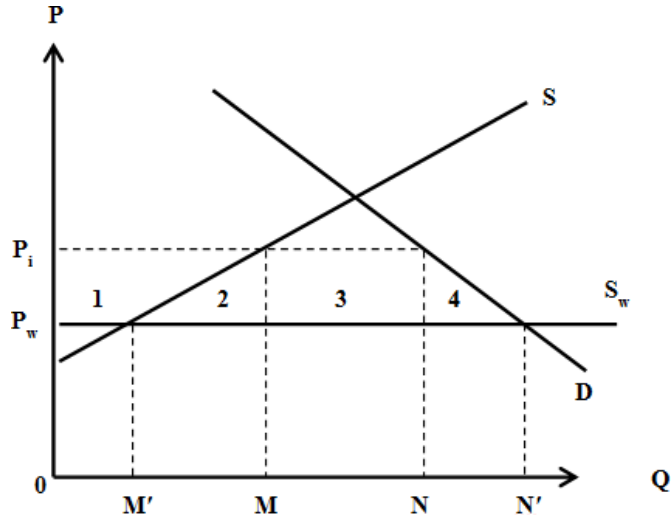
Dış ticaret politikası araçları arasında en önemlisi gümrük tarifeleri olmasına rağmen, başka araçların da kullanılması söz konusudur. Bu araçların çoğu aynı şekilde ithalat yerine yerli ürünlerin iç piyasada üretilip satılmasına yardımcı olur. Bu araçların kimileri ise ihracata yöneliktir. Aşağıda diğer tarife dışı araçlar sıralanacak ve önemli görülen birkaçı açıklanacaktır:

- İthalat ve ihracat yasakları
- İthalat ve ihracat kotaları
- Norm ve standartlar
- İhracat vergileri
- İhracat sübvansiyonları
- Resmi ihracat sigortası
- Direkt yatırımların teşviki
- Uluslararası kartelleşme
- Damping
- Görünmez Engeller

İthalat Kotaları

İthalat kotası devlet tarafından belirlenmiş bazı ithal mallarının sınırlandırılmasını ön gören bir uygulamadır. Burada ülkenin uluslararası ticari ilişkileri doğrudan doğruya kontrol altına alınmış olur.

İthalat kotalarında gerçekleştirilen uygulamalardan biri, belirli bir kritere göre ithalatçılara verilen lisansların paylaşılmasıdır. Aşağıdaki grafikte ithalat kotalarının etkileri gösterilmektedir:

Şekil 13.2. İthalat Kotalarının Etkileri

Yukarıdaki şekilde X malının fiyatı P, arz ve talep edilen miktarı ise Q ile gösterilmektedir. D ve S ilgili malın talep ve arz doğrularını ifade eder.

İthalat kotalarının etkileri gümrük tarifelerinin etkileri ile benzerlik gösterir. Bu analizde de dünya arzı tam elastik kabul edilmekte ve dünya fiyatı P_w 'nin ithalata kısıtlama getirilmesi sonucu değişmeyeceği varsayılmaktadır.

Grafiğe göre dünya fiyatı P_w 'den X malı yurt içinde ON' kadar talep edilmektedir. Serbest ticaret durumunda bu miktarın OM' kadarı yerli üreticiler tarafından karşılanmakta, M'N' kadariysa ithal edilmektedir. Yerli üreticilerin piyasaya daha fazla mal satabilmeleri için hükümetlerin ithalata MN kadarlık bir kota uygulamasını istemeleri söz konusudur. Bu durumda NN' kadarlık talep fazlası ithalat yoluyla karşılanmayacak, yeni talep seviyesi ON kadar olacaktır. İthalatın bu şekilde kısıtlanması X malının yurt içi fiyatını P_i seviyesine çıkarmaktadır. Bu fiyattan yurt içi talep ile yurt içi arz arasında MN kadar talep lehine bir fazlalık vardır. Bu fazlalık MN kadarlık bir miktar ile sınırlandırılan ithalata eşittir.

İthalat kotalarının yurt içi fiyatlara, arza ve yurt içi talebe olan etkisi, tarifelerin artırılmasının yol açacağı etkilerle aynıdır. Ancak her iki dış ticaret politikası arasında temel bazı farklar vardır. Temel farklardan biri gümrük tarifelerinin gelir etkisinin doğrudan doğruya devlete kalmasıdır. Hükümet, eğer iç fiyatları P_i seviyesine çıkaracak bir gümrük tarifesi uygulaysaydı, grafikte 3 numaralı alan kadarlık bir gümrük vergisi geliri elde edecekti. İthalat lisanslarının verilmesi durumunda bu alan lisans geliri olacaktır. 3 numaralı alan aynı zamanda kıtlık rantını gösterir. Bu rantın ithalatçıya mı, devlete mi yoksa malı ihraç eden ülkeye mi gideceği belli değildir. Ancak şu kadarı belirtilmeli ki yukarıdaki argümanlar küçük ülke ve tam rekabet koşullarının geçerliliği varsayımı altında ileri sürülmektedir.

Yabancı ülke ihracatçıları, lisansları, kendi firmalarının fiyatlarını yükseltebilmeleri için satın alabilirler. Burada dikkati çeken sorunlardan biri, hükümetlerin bir gümrük tarifesi uygulamak yerine neden ithalat kotalarına başvurduğudur. Hükümetler ithalat lisanslarını ithalatçı firmalara açık artırma yoluyla satabilirler. Bu durumda elde edilen gelirler gümrük tarifelerinde olduğu gibi hükümetlere kalır. Ancak bu yöntem gerçekte pek uygulama alanı bulamamaktadır. Kotalar sadece belirli koşulların geçerli olması hâlinde gümrük tarifelerine göre ithalatı kesin olarak sınırlandırabilmektedir. Ekonomide tam rekabet koşulları geçerli ise iki uygulamanın da etkileri benzer olur. Ancak yabancı ülke ihracatçıların tekeli durumunda ise, artırılan gümrük tarifelerine misilleme olarak mallarının fiyatlarını indirebilirler. Böyle bir durumda ithalatı durdurmak için tarifelere göre kotalar kesin etkili olacaktır.

İhracat Vergileri

Eğer yerli üreticiler iç piyasayı ihmal ediyor ve sürekli olarak dış pazarları dikkate almak suretiyle bir üretim ve satış politikası takip ediyorlarsa, ihracat da vergilendirilebilir. Bu uygulama özellikle ilgili malın dış piyasada fiyatının iç piyasaya göre daha yüksek olması hâlinde sıkça göze çarpar. İhracat vergileri yerli

üreticilerin üretimlerini ihracat piyasalarından yurt içine kaydırmalarını sağlayabilir. Böylece artan yurt içi arz, ilgili malın yerli tüketicilere daha ucuza satılmasına yol açar. Burada üretici rantının bir kısmı tüketicilere devredilerek kaynakların tüketici lehine yeniden dağıtımı sağlanmış olur. Diğer yandan da devletin vergi gelirleri artar.

Diğer Tarife Dışı Engeller

Tarife dışı araçlar günümüzde en önemli ve dış ticareti kısıtlayıcı riskler taşıyan araçlar olarak görülmektedir. Bu araçlar aynı zamanda serbest Pazar ekonomisine de zarar verebilmektedir. Birçok ülkedeki şeffaflık ve bilgi noksanlığı gibi nedenler bu araçların ortadan kaldırılmasını zorlaştırmaktadır. *Bu araçların bazıları döviz kurları, vergi oranları ve çeşitli fon ve sübvansiyonlarla fiyata dayalı rekabet kabiliyeti kazanmaya dönük olarak kullanılırken, bazıları da görünmez nitelikteki çeşitli sınırlamalardan oluşmaktadır.* Görünmez engeller arasında bürokratik ve teknik sınırlamalar yanında paketleme, sağlık ve kalite standartları ile ilgili uygulamalar yer alır.

Bireysel Etkinlik

- Son yıllarda ABD'nin başta Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere çeşitli ülkelere uygulamış olduğu ticari kısıtlamaların nedenlerini tartışınız. Bu kısıtlamaların ilgili taraf ülkelere ve dünya ekonomisine etkilerini yorumlayınız.

Özet

- Mevcut veriler dış ticaretin otarşik duruma göre dünya kaynak etkinliğini daha iyi sağlayarak ülkelerin refahını artıracığı sonucunu doğurmaktadır. Ancak gerçek dünyadan çok sayıda ülke ve malın bulunduğu dikkate alındığında ülkelerin gerek serbest dış ticareti kısıtlayıcı ve gerekse serbest dış ticaretten daha fazla pay almaya dönük çabaları göze çarpar. Bunun için bir yandan ithalatı kısıtmaya ve diğer yandan da ihracatı artırmaya yarayacak dış ticaret politikaları takip edilir. İthalatın kısılmasıyla bir yandan döviz tasarrufu sağlanmaya çalışılır, diğer yandan da ithal ikameci sanayileşme stratejileriyle daha önce yurtdışından temin edilen çeşitli mal ve hizmetler yurt içinde üretilmeye çalışılır.
- Dünya koşullarının ithalatı kısıtmaya pek fazla izin vermediği gerçeği dikkate alındığında döviz gelirlerini arttırıcı önlemler bağlamında daha önce yurtiçine satış yapan firmaların ihracata da yönelmesi ve böylece döviz gelirlerinin arttırılması gerekir. Böylece bir yandan cari işlemler bilançosu açığının giderilmesine, diğer yandan da kamu gelirlerinin kamu giderlerini karşılamasına çalışılır. Yerli üretimin arttırılması ve böylece dışa bağımlılığın azaltılması birçok ülkede ekonomik ve siyasi istikrar açısından önemlidir. Ülkelerin ekonomilerini kendi kendine yeterli hâle getirmelerine “otarşi” adı verilir. Uygulanacak iktisat politikaları yerli üretimi teşvik etmek yanında dış ticaret hadlerini iyileştirerek uluslar arası ticaret yoluyla refahı arttırmayı hedefler. Bunun yanında dış ticaret politikaları yoluyla güvenlik, sağlık, çevre, sosyo-kültürel nedenler ile askeri ve siyasi birçok amaç gerçekleştirilmeye çalışılır.
- Gümrük tarifelerine başvurmanın Üretici ve tüketiciyi korumakla ilgili birçok yönü vardır. Kimi araçlar ülkeye döviz girişini artırmaya dönük iken, kimileri de döviz gelirlerinin artırılmasına yöneliktir. Ancak her bir amacı ve bu amaçlara ulaşmada kullanılan araçları tek başına düşünmemek gerekir. Zira bu amaçlar ve araçlar arasında doğrudan ve dolaylı etkileşimler vardır. Bu amaçların esas itibari ile optimal kaynak dağılımını bozmadan toplum refahını arttırmaya yaradığı ifade edilebilir.
- Diğer yandan birçok ülke temel iktisat politikası amaçlarına ulaşma gayreti içerisinde olduğu gibi dış ticarete de birçok farklı amaca ulaşmaya çalışır. Bu amaçlara ulaşmak için ise muhtelif araçlardan yararlanırlar. Bu araçlar esas olarak gümrük tarifeleri ve tarife dışı birçok kısıtlamadan meydana gelir. Bunlar arasında ithalat ve ihracat yasakları, ithalat ve ihracat kotaları, norm ve standartlar, ihracat vergileri, ihracat sübvansiyonları, direkt yatırımların teşviki, uluslar arası kartelleşmeyi sağlama ve damping gibi muhtelif tarife dışı araçlar vardır. Gümrük tarifeleri miktar üzerinden alınırsa “spesifik”, değer üzerinden alınırsa “advalorem” olarak adlandırılır.
- Kotaların gümrük tarifelerinden en önemli farkı ithalatı kısıcı etkisinin kesin olması ve uygulamanın şekline göre gümrük vergisi geliri elde edilememesidir. Bu araçların bir kısmı ilgili malların fiyatlarını etkileyerek firmalara rekabet kabiliyeti kazandırırken, çeşitli bürokratik ve teknik sınırlamalar, paketleme, sağlık ve kalite standartları yoluyla ithalat kısıtlanmaya ve ihracat arttırılmaya çalışılabilir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi gümrük tarifelerinin etkileri ile ilgili olarak doğru bir ifadeyi gösterir?
 - a) Belli bir ürün birimi başına uygulanan tarifelere advalorem tarife denir.
 - b) Gümrük tarifelerinin esas konuluş amacı yurt içinde üretilen malların fiyatında indirim yapılmasını sağlamaktır.
 - c) Gümrük tarifeleri uygulaması sonucu üretici rantı artarken tüketici rantı azalmaktadır.
 - d) Yurt içi fiyatlarıyla dünya fiyatlarını birbirine eşitleyen tarife uygulamasında, gümrük vergisi gelirleri en yüksek düzeydedir.
 - e) Gümrük vergileri dolaysız bir vergi türüdür.
2. Aşağıdakilerden hangisi dış ticaret politikası araçları arasında yer almaz?
 - a) Gümrük Tarifeleri
 - b) İthalat Yasakları
 - c) İhracat Yasakları
 - d) İthalat Kotaları
 - e) Dış Yardımlar
3. Günümüzde dış ticareti kısıtlayıcı en önemli araç aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Tarife dışı araçlar
 - b) Kambiyo kısıtlaması
 - c) Gümrük tarifeleri
 - d) Tüketim üzerine konan vergiler
 - e) Kotalar
4. Gümrük tarifelerinin kısmi denge analizi yardımıyla etkileri incelenirken, aşağıdaki varsayımlardan hangisi yapılmaz?
 - a) Ekonomide tam rekabet koşulları geçerlidir.
 - b) Küçük ülke dünya piyasaları ile rekabet edemeyen endüstrilerin benzerlerini üreten ithal ürünler üzerine tarife uygular.
 - c) Gümrük tarifeleri diğer endüstrilerin ürettiği malların fiyatlarını etkilemez.
 - d) Dünya da iki ülke vardır.
 - e) Gümrük tarifesi uygulayan ülke, ilgili malın dünyada en ucuza üreten ülkedir.

5. Bir ülkenin hiç dış ticaret yapmadan, tükettiği bütün ürünleri kendisinin karşılaması ve kendi kendine yeterlilik politikası uygulaması durumuna verilen ad aşağıdakilerden hangisidir?
- Otarşi
 - Otokrasi
 - Liberalizm
 - Genç Endüstriler Tezi
 - Korumacılık
6. Aşağıdakilerden hangisi dış ticaret politikası amaçları arasında yer almaz?
- Döviz açığının giderilmesi
 - İktisadi kalkınma
 - Dünya ekonomisi ile bütünleşme
 - Bütçe açığı yoluyla millî gelir artışı sağlamak
 - Ticaret hadlerinin iyileşmesi
7. Aşağıdakilerden hangisi gümrük tarifelerinin makro-ekonomik etkileri arasında yer almaz?
- Bireylerin tüketimini kısması
 - Hazine gelirinin artması
 - Dış ödemeler bilançosunun iyileşmesi
 - Millî gelirin artması
 - İstihdam artış
8. Aşağıdakilerden hangisi ihracat vergileri için doğru bir ifadedir?
- İhracat vergilerinde temel amaç ihracatı artırmaktır.
 - İhracat vergilerinin esas konuluş amacı bütçe gelirlerinin artırılmasıdır.
 - Eğer yerli üreticiler iç piyasayı ihmal ediyor ve sürekli olarak dış pazarları dikkate alarak bir üretim ve satış politikası izliyorlarsa ihracat vergilendirilebilir.
 - İhracat vergileri ülkenin ticaret hadlerini kötüleştirir.
 - İhracat vergileri yurtiçinde mal ve hizmet fiyatlarının düşmesine yol açar.
9. Aşağıdakilerden hangisi gümrük tarifeleri ile ilgili olarak doğrudur?
- Gümrük tarifelerinin koruma etkisi, ithal mallarının yurtdışı fiyat esnekliği arttıkça azalır.
 - Gümrük tarifelerinin ithalatı kısıtlayıcı etkisi, ithal mallarının yurtiçi talep esnekliğinin yüksek olması hâlinde mümkündür.
 - Gümrük tarifelerinin döviz tasarrufu sağlaması döviz kurlarında yol açacağı etkiye bağlıdır.
 - Gümrük tarifelerinin etkileri, tarife uygulayan ülkelerin büyük olması hâlinde ortaya çıkar.
 - Gümrük tarifeleri dünya ekonomisine yön veren en önemli araçtır.

10. Aşağıdakilerden hangisi dış ticaret politikası açısından yanlıştır?

- a) Özellikle gelişmekte olan ülkeler kıt olarak sahip oldukları döviz tasarruflu kullanmak için üretimde hayati öneme sahip hammadde, aramalı ve teknolojik ürünler dışındaki ürünler üzerine tarife uygularlar.
- b) Gümrük tarifelerinin ekonomilerde kaynak etkinsizliğine yol açmaması için, belirli sektörlerin korunmasına öncelik verilmesi gerekir.
- c) Gümrük tarifelerinin koruyucu etkisinin firmaları korumacılığa alıştırmaması için geçici olarak uygulanması ve tedricen azaltılmaları gerekir.
- d) Korumacılık yoluyla millî gelirden bir artış sağlanabilmesi, ülkenin dünya ekonomisinde küçük bir ülke olmasına bağlıdır.
- e) Serbest dış ticaret politikası uygulayan ülkelerde, dış ticarete konu olan ürünleri üreten faktör sahiplerinin gelirleri artar.

Cevap Anahtarı

1.c, 2.e, 3.c, 4.e, 5.a, 6.d, 7.a, 8.c, 9.b, 10.d

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Çelik, K., (2008). *Uluslararası İktisat*, 4. Baskı, Trabzon: Murathan Yayınevi
İyibozkurt, E., (1995). *Uluslararası İktisat, Teori ve Politika*, Bursa:
- [2] Rübeler, G., (2008). *Grundlagen der Realen Außenwirtschaft*, 2. grundlegend überarbeitete, auflage, München: Oldenbourg Verlag
- [3] Seyidoğlu, H., (2009). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Can Yayınları
- [4] Ströbele, W. und Holger W., (1995). *Außenwirtschaft, Einführung in Theorie und Politik*, München, Wien: Oldenbourg Verlag
- [5] Ünsal, E., (2005). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika, Açık Ekonomi Makro İktisadi*, Ankara: İmaj Yayınevi